

De bloei kwam in Duitsland iets later dan in Frankrijk en Nederland. Johanna von Schopenhauer, de moeder van de bekende filosoof en knipster Adèle von Schopenhauer, zegt ergens dat omstreeks 1780 de knipkunst en vooral het knippen van silhouetten mode was in Dantzig. In dat jaar verschenen er reeds drie handleidingen over de knipkunst, te München, Leipzig en Frankfurt (o.M.). In 1909 schreef Leo Grünstein uit Weenen over silhouetten uit de Goethetijd en in 1911 verscheen te Weimar "Die Goethezeit in Silhouetten" van H.T. Kroeter in twee delen. Duitsland is ten slotte het land der knipkunst bij uitnemendheid geworden. We beginnen dan ook met Duitslands grotste dichter:

JOHANN WOLFGANG VON GOETHE.

Hij was een groot liefhebber der knipkunst en knipte zelf ook (Plaat....).

"Zarte schattende Gebilde
 Fliegt zu eurer Künstlerinnen
 Desz Sie freundlich, fest und milde
 Immer sich nach ihrem Sinn
 Eine Welt von Schattenbildez
 Schattet of nach eignen Sinn.

Goethe

Weimar 21 April 1818.

Een album met silhouetten van bekende persoonlijkheden aan het Hof, heet door Goethe vervoerdigd te zijn voor Marianne von Willemer. Ook de bekende silhouetten van Friedrich von Schiller en Charlotte von Stein worden aan hem toegeschreven. Er zijn er ook die menen dat ze met de silhouetsteerstoel gemaakt zijn door zijn vriend Professor L.J.F. Höpner en verkleind door een "Storchnabel". Goethe's silhouet moet op dezelfde wijze genomen zijn. De afbeelding van Charlotte von Stein schijnt mij toe uit de hand geknipt te zijn. Het is een fijn knipsel van omstreeks 1774 en aardig door het costuum uit die dagen. Charlotte schijnt een modepop geweest te zijn. Goethe bleef de knipkunst getrouw, ook nadat hij grotendeels van de ideeën van Lavater teruggekomen was. Veel hield hij van het SCHIMMENTHEATER en van het MARIONETTENSPEL, waarvoor hij vele stukken geschreven heeft. Het heet zelfs dat hij zijn "Faust" er aan ontleend heeft. *Hij overleed in 1832.*

Lavater zegt, in zijn karakterbeschrijvingen, naar aanleiding van het silhouet van Goethe, dat dit een man is, die alles doet voor de liefde. In de ruime betekenis van het woord, is dit stellig waar. Hij heeft veel lief gehad. Hij was een der grootste dichterlijke geniën, die ooit geleefd hebben. Geboren 28 Augustus 1749 te Frankfort (o.d.M.) uit patricische ouders, ^{overleden 1832} is hij vooral beroemd geworden door zijn "Faust", een gedicht vol geheimzinnige allegoriën en zinspelingen op zijn eigen geestesleven. Over de werken van Goethe, vooral over de strekking van de "Faust", bestaat een uitgebreide literatuur (Plaat.....)

noel

*Lotte gute Nacht.
den 17. Jul. 1774.*

Silhouette van Charlotte Buff von Johann Wolfgang von Goethe, met onderschrift: "Lotte gute Nacht". op 17 Juli 1774. Het origineel is verdwenen, was vroeger in het Kestnerarchief te Dresden. Dit is een foto genomen naar het facsimile in "Jungen Goethe" van Max Morris (foto, geschenkt, Goethe-Museum, Schloß Weimar). Plaat....

P.E.V.Konewka,Plaat.....

Faust en Gretchen (Collectie Prof.Dr.J.Trojan,Rostock,Uit "Deutsche Schatte:
ten und Schrenbolder" van Prof.^{Dr.}M.Knapp).

Paul Konewka: Teufel, Hexe entführend. Um 1853
Originalgröße
Besitzer: Baurat E. Kühn, Bückeburg

Paul Konewka (Collectie E.Kühn,Baurat Bückeburg,"Deutsche Schatten-und
Scherenbilder" van Prof.^{Dr.}M.Knap, geknipt omstreeks 1853),Plaat...).

PAUL EMIL VALENTON KONEWKA.

Sommige knippers en knipsters hebben Goethe geknipt en ook enkele hebben zijn "Faust" en sommige gedichten geïllustreerd. Een der beste was, ~~volgens~~ ^{Valenton} PAUL EMIL VALENTON KONEWKA. Misschien is "Gretchen" nooit beter afgebeeld (Ploot).

Het naïve, onschuldige en bekoorlijke van het jonge meisje komt hier volledig tot zijn recht. Hij leefde iets later dan Goethe, was een halve Pool en werd in 1840 geboren te Greifswald. Ook illustreerde hij "Falstaff" en Midzomernachtsdroom van Shakespeere. Hij was een meester in het karakteriseren van mensen en dieren. Reeds als kind knipte hij alles wat hem trof. Ik zag magnifieke knipsels van hem, gemaakt toen hij zeven jaar was. Hij was nog geen tien, toen hij "De Negerhut van Oom Tom" illustreerde en toen hij elf was, weagde hij zich aan de gedichten van Goethe. Aangrijpend en toch vol humor is het knipsel van een schoolmeester, zijn vrouw en acht kinderen, die tractementsverhoging ^{geen} vragen bij de landshoofd.

Hij heeft het met schilderen en beeldhouwen geprobeerd, maar keerde tot de knipkunst terug. Reeds op 31-jarige leeftijd stierf hij aan de tering. Hij behoort tot de z.g. wonderkinderen, intuïtieve, medische geesten. Bij deze mensen openbaart zich de gave gewoonlijk al heel vroeg. De ontwikkeling van zo'n gave hangt af van verschillende factoren. Hoge leiding, aanleg, overerving en oefening spelen hierbij een rol. Wanneer alle mensen gehoorzaamden aan de drang hunner gaven, zouden zij veel verder komen. Mensen die die drang niet volgen, hetzij onder dwang van ouderen, of door eigen kortzichtigheid ontnemen zich zelf een kans. Ze voelen zich ongelukkig. In het gezin, waarin Konewka opgroeide was er medeleven, waardering en bewondering. Zijn kunst heeft dan ook een verbluffende hoogte bereikt.

ADELE VON SCHOPENHAUER.

Ook zij illustreerde de gedichten van Goethe op voortreffelijke wijze. Goethe zelf bewonderde haar werk zeer. Ze heeft niet enkel in Duitsland, maar ook in Frankrijk en Engeland gewerkt. Haar moeder, Johanna von Schopenhauer, was een bekend schrijfster. Bij sommige harer knipsels schreef Goethe een gedicht. Ze is geboren in 1797 en overleden in 1849. Haar silhouetten zijn in facsimilé uitgegeven door H. T. Kroeber te Weimar in 1913. xx

THERESE HUBER-HEYNE.

Ze was de dochter van de beroemde philoloog Heyne uit Göttingen en trouwde in 1784 met Johann Georg Forster, maar het huwelijk was niet gelukkig. Ze hertrouwde in 1794 met L. F. Huber. Het was een kort, maar harmonisch huwelijk tussen twee beroemde mensen. Therese Huber was redactrice van het invloedrijke "Gothische Morgenblatt". Ze schreef bijzonder mooie dagboeken, maar Goethe roemde haar niet alleen als schrijfster, maar ook als KNIPSTER. Ze leefde van 1764 tot 1829, juist in de tijd dat er enige verandering komt in de knipkunst. Sentimentele genrestukjes komen in de mode, terwijl er ook voortgebouwd wordt op

Plaet XXXVII Am Alterrhein, door H. Pelizaens. Collectie E.J. Huizenga-Onnekes.

Plaet Jacht op een wild varken (Collectie E.J. Huizenga-Onnekes)

XXXVIII Een miniliens geknipt.
~~Knippen~~ Niet gesigraerd

± 12-22. c. 16.

het KANTKNIPSEL, dat niet op dezelfde hoogte staat als ~~het~~ b.v. het oudere kantknipsel uit de Nederlanden.

CRYNE CLAASEN OHLING.

Vóór de wereldoorlogen is er te Aurich in Oostfriesland een tentoonstelling gehouden van oude en nieuwe knipsels en ik vind het jammer dat het mij niet gelukt is er een catalogus van machtig te worden. Men kon mij er ook weinig over inlichten. De Oud-Archivaris van Aurich Dr. Gerhard D. Ohling vertelde me dat er ook twee knipsels geweest waren van een ver familielid van hem, een zeer veelzijdig kunstenaar. Behalve graveur was CRYNE CLAASEN OHLING van Weener, goud- en zilversmid, tekenaar en een kundig knipper, ook van silhouetten. Het knipwerk van de Heer E. Berghoorn ^{Emden} is groot 20-27 c.M. Het is bijzonder fijn werk en dubbel gevouwen geknipt, behalve de wapens en initialen. Dat van Dr. Ohling is ongeveer van dezelfde grootte, maar minder fijn. Het meest interessante knipwerk van C.C. Ohling is in het bezit van Mejuffrouw M.M.C. ter Heseborg te Scheemda, groot 19-24 c.M. en bevat de namen van alle Predikanten die na de Hervorming te Weener gestaan hebben. De laatste is Dominee Focke ter Heseborg, overleden 1749. Ook dit lijkt op fijn kantwerk. Het stuk is gesigneerd C.C. Ohling fecit 1774. Ook de beide andere knipstukken zijn gesigneerd C.C. Ohling, wiens ^{groot} ~~veel~~ vader van dezelfde naam, in 1628 wegens zijn geloof moest vluchten naar Oostfriesland van Oling, een wierde met enige huizen en boerderijen onder Tjensweer, bij Appingedam, wegens hun geloof. Hij is geboren te Upleward, 12-7-1714 en overleden te Weener 21-6-1791 (zie Noot..... en Platen.....).

H. PELIZAENS.

Dat hij van Duitse origine is, blijkt uit het onderschrift van een knipsel (Fig. E. J. Huijzenga-Onnekes), "Am Altrhein." De bergen op de achtergrond vertellen ons dat we niet met de Oude Rijn in Nederland te doen hebben.

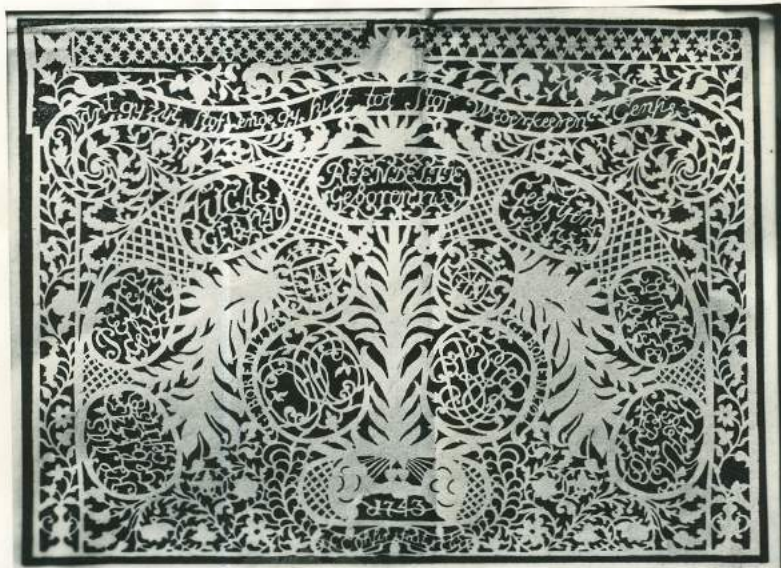
Het sierlijk geknipt schilderijtje is inderdaad een "juweeltje" De knopwilg aan de kant van het water, het wuivende riet, de dieren, alles leeft. Het geheel doet denken aan een Japans schilderijtje, in zachte postelkleuren geschilderd. Het is gemaakt van zes verschillende kleuren papier, over elkaar gelegd, een techniek, die eind 18-de eeuw en begin 19-de eeuw ook is toegepast door de Duitser G. MICHAEL KELLNER. Ook in Italië en in het Oosten, is er veel op een dergelijke wijze gewerkt. Het gebeurt nog, maar dan in moderne stijl.

G. M. KELLNER.

Het "National Museum" in München, bezit een kunstig knipsel van G. M. Kellner, voorstellende een hertenjacht. "Ministeriaalret" Kremer uit München heeft een knipsel van hem uit omstreeks 1770, de boetvaardige Marie Magdalene. Hier staan de verschillende toferelen recht en schuin boven elkaar, een methode die ook wordt toegepast door de Nederlandse knipster van deze tijd TOOS VIERKENS-COMMEREL. Symbolisch en ook wat vlakverdeling betreft, is het uitstekend werk.

CHRISTIANE LUISE DUTTENHOFER-HUMMEL.

Deze zéér begaafde knipster, knipte Goethe in 1797 te Stuttgart en men zegt dat hij nooit beter afgebeeld is. De knipster schijnt hem niet gefl-^{teerd} te hebben.

Plaat...., Cryne Cloesen Ohling, eig. E. Berghoorn, Emden. (zie noot)

Plaat - Cryne Cloesen Ohling. eig. Dr. G. D. Ohling, Aurich.

De letters beekenen Hendrick Janssen Ohling en Isberg Uden Ohling,
die te Harrelt wonden en draef 4 Juni 1778 zij getrouwd (zie noot. . .)

Philipp Otto Runge
 (1777-1810)

Pleest.... Philipp Otto Runge, Eigendom Mevr. A. Duncker, Hamburg

Emma Egger (1843-1890)
 Der heilige Graal

Bettina von Arnim, geb. Brentano
 (1785-1859)

Pleest...
 Emma Egger. De Heilige Graal.
 Eig. Mevr. S. Repp, Tübingen.
 ($\frac{1}{2}$ van de ware grootte).

Bettina von Arnim-Brentano ($\frac{1}{3}$ van de
 ware grootte, Eigendom von Luise Wether von
 Breitschwert, Stuttgart.

weniger ähnlich mit Hilfe des Storchschnabels angefertigt. Aber auch schon während der Semester, die ich in Göttingen zubrachte VERSCHWAND DIE SILHOUETTE; sie wurde verdrängt durch die PHOTOGRAPHIE (Johann Trojan; Vellhagen und Klasing's Monatsheft", 1891, 92).

Bevende beroepsknipppers uit de overgang van de 18-de tot de 19-de eeuw waren JACOB VON DÜHREN, Hamburg, BERNSTORFF, Hannover, UNGER junior, de bevende houtsnijder uit Berlijn en WENDT uit Halle.

FRIEDRICH ANTHING.

Ook F. Anthing was beroepsknipper en bereisde de halve wereld. Hij legde een album aan van beroemdheden, die hij knipte en liet de silhouetten voorzien van hun eigen handtekening. Een prachtige reclame. Hij werkte een tijdlang in Nederland. Genoemd album is enig in zijn soort en in het begin dezer eeuw opnieuw uitgegeven door Professor Schüddkopf.

PHILIPP OTTO RUNGE.

Grote bevendheid als knipper, schilder en schrijver heeft Ph. O. Runge zich verworven. Hij is in 1777 te Wolgast geboren en overleden 1810 te Hamburg. Artisticieteit zat ook hier weer in de familie. De knipkunst keek hij af van een oudere zuster, toen hij nog héél jong was. Later knipte hij alles wat hem trof, mensen dieren, huislijke taferelen, fabelen, sprookjes, straattoneeltjes, bloemen, planten enz. Men kan hem vergelijken met Paul Konewka, want ook hij knipte op meesterlijke wijze. Met zijn knipsels versierde hij lampekappen, borden, vazen, haardschermen, ja wat niet? ^{al} Daarmee maakte hij menig mens gelukkig. Goethe wilde in 1806 een kamer door hem laten versieren, meer door allerlei omstandigheden is er niet van gekomen. Vooral zijn ranken en bloemen zijn zo natuurgetrouw. Soms knipte hij ze voor borduurwerk. Hij is een voorbeeld van wat er met de knipkunst te bereiken valt. Ten slotte bepaalde hij zich hoofdzakelijk tot planten en bloemen. Daarvoor botaniseerde hij veel (wat b.v. de Groninger knipper W. Tj. Lever ook doet). Wanneer Runge knipte, dan verkeerde hij, zoals meer begreefde knippers, in een afwezige (gehobene) toestand en mocht niemand hem storen. Het heet dat hij ook in Groningen, waar een tak van zijn familie woont, geknipt heeft.

Eerst in 1843 is er een werk ~~van~~ hem uitgekomen, onder de titel, "Ausgeschnittene Blumen und Tiere in Umrissen"; schrijver onbekend, maar te Hamburg gedrukt. Het is zéér zeldzaam. Enige jaren later verscheen er een werk over hem, uitgegeven door "Lichtwerk" in Stuttgart.

JOHANN AUGUST ECKERT.

J. A. Eckert is in 1807 geboren te Gunnersdorf en daar overleden in 1868. Hij knipte ook reeds in zijn prille jeugd. In de omgeving van Hirschberg verkocht hij de boeren zand voor het strooien van figuren op de deel. Dit "zandmannetje", zoals hij genoemd werd, vreeg soms een bord soep, of wat eten en dan knipte hij als tegenprestatie voor hen een landschapje ter grootte van een thaler. Dit deed hij met een scheertje met lange punten, die hij om de hals droeg. Van zijn werk, dat zéér ORIGINIELE VOLFSKUNST was, is niet veel overgebleven

Hij koos het beroep van wever, werkte later op een fabriek van lofstempels, maar ten slotte was hij slechts beroepsknipper. Met een stompe naald maakte hij strepen en punten op de achterkant van zijn landschapjes om ze reliëf te geven. (Deutsche Schatten-und Scherenbilder, 68).

Enige bekend geworden knippers.

F.X. GETGER knipte "Des Menschenalter", met de dood in het midden, waaronder de woorden: "DER TODT FOLGT ALLEM FLETSCH."

Dr. OTTO BÜHLER uit Weenen leefde van 1847-1913. Hij sluit aan bij de Biedermeiertijd. Hij was een groot liefhebber van muziek en knipte vele silhouetten van bekende musici, meest effen zwart, maar ook opgemaakt en gekleurd.

Zeer goed zijn ook de silhouetten van G. IMLAUER, die zich wierp op de satire. Vermerkelijk is zijn knipsel "Sontagsvergnügen". Uit iets later tijd worden door Max von Boehn nog genoemd ANDREAS LEONARD MÜGLICH uit Neurenberg, ERNST VALENTINI uit Detmold, BERNARD RODE en G. J. BURMEISTER uit Berlijn, JOHANN GOTTLIEB SOLBRIG en JOHANN ADOLF OPITZ uit Dresden. De knipkunst van deze genoemde mensen was geen volkskunst, maar verhief zich tot een hoogte waar men van kunst kan spreken.

BETTINA VON ARNIM-BRENTANO en CLEMENS BRENTANO.

Zij was de vrouw van de dichter Achim von Arnim en een briefwisseling tussen deze twee zeer begaafde ^{mannen} zag in het begin dezer eeuw het licht. We leren haar daardoor kennen als een liefdevolle vrouw, die haar man stimuleert in zijn literair werk. Haar broer, CLEMENS BRENTANO was een bekend Duits dichter uit de romantische school. Hij gaf met zijn zwager oude volksliederen uit, "Des Knochen Wunderhorn". Dat hij knipte en sneed voor het Schimmentheater is minder bekend. Hij leefde van 1778 tot 1842. Prachtig zijn zijn novellen en lyrische gedichten.

BETTINA werd in 1785 geboren in Frankfurt (a.M.) en overleed in 1859 te Berlijn. De familie was zeer bevriend met Goethe. Op literair gebied is zij bekend geworden door haar wonderschoon, maar veelomstreden boek "Goethe's Briefwechslung mit einem Kinde" (1853). Ze was een begaafd knipster. Haar ontwerp voor een gedenksteen van Goethe, is eerst later uitgevoerd (Deutsche Schatten-und Scherenbilder, 120). Het op Plaat..... afgebeelde knipsel is op $\frac{1}{2}$ van de ware grootte, in delen geknipt in vijf kleuren. De moeder van de, op het gebied der knipkunst bekend geworden LUISE WALTHER VON BREITSCHWERT, kreeg het van Bettina ten geschenke. Zij was een dochter van de beroemde K.F. Kielmeier uit Tübingen.

LUISE WALTHER VON BREITSCHWERT.

L. Walther von Breitschwert is in 1833 geboren te Ulm, maar woonde later te Stuttgart. Ze illustreerde Mörike's "Hutzelmänlein", dat zich bevindt in het

Schiller-Museum te Marbach. Het is uitstekend werk. Geestig zijn haar knipsels uit "Maler Nolten" en "Das Märchen vom Tränenrüglein" van Eduard Mörike met wie ze van haar jeugd af, bevriend was. Ook haar silhouetten zijn ver boven de middelmaat. Ze bezet een grote verzameling knipwerk. Waar haar collectie gebleven is, weet ik niet (Megron en ~~Knox~~ Max Boehm, en Prof. M. Knapp *E. Noth* ...).

EMMA EGGEL.

Ook de knipsels van Emma Eggel bekwamen mij zeer. Zij is geboren in 1853 als dochter van een Predikant uit Zwaben en stierf in 1890. Ze heeft weer meer de Biedermeijerstijl. Haar knipsels zijn bescheiden en niet op karakterisering aangelegd. Het is gevoelig, ernstig werk van goede compositie.

Ze gaf les in het schilderen te Stuttgart en illustreerde boeken, maar tot een uitgave is het niet gekomen. Later schijnt ze de invloed te hebben ondergaan van Paul Konewka, die ook een tijdlang in Stuttgart gewerkt heeft, maar zijn werk lag haar minder goed wat aan de knipsels te zien is.

CHARLOTTE FRIEDERIKE JÄGER.

Stuttgart schijnt wel een cultuurcentrum geweest te zijn. In 1823 werd daar de beroemde knipster C.F. Jäger geboren, die in 1891 te Tübingen overleed. In haar ^{werk} spiegelt zich ook de tijdgeest af. Ze knipte hoofdzakelijk planten, en bloemen en silhouetten en dit op een uiterst fijne wijze. Plaat.... laat ons het silhouet zien van de dichter Justus Kerner, omringd door een bloemkranz met eigenhandig onderschrift van de dichter.

WILHELM MÜLLER.

De knipsels van Wilhelm Müller zijn m.i. ware kunstwerkjes. Hij was schoenmaker van beroep, woonde te Düsseldorf en had een armoedig bestaan. Hij leefde op een zolderkamertje met een teringachtige zoon, die nog voor hem gestorven is. De knipkunst had zijn grote liefde. In sommige knipsels van het landleven ligt de volkskundegedachte. Vele bloemen- en vogelknipsels zijn tevens schaduwbeelden. De omlijsting schijnt ingeperst te zijn, evenals de bekende reliëfknipsels die in de handel gebracht zijn.

KARL FRÖLICH.

Hij was de zoon van een schoenmaker en zelf ook schoenmaker. Geboren 1821 te Strahlsund, bracht hij zijn leerjaren door te Berlijn. Daar zag hij het werk van WILHELM MÜLLER. en vanaf dit ogenblik was hij "bezeten door de zwarte kunst". Hij reisde naar Düsseldorf en maakte kennis met Müller. Er ontstond een grote vriendschap tussen deze twee. Ook Frölich ~~ziet~~ geeft het schoenmaken er een en wijdt zich uitsluitend aan de kunst. Hij knipt onvermoeid, dag en nacht, gunt zich nauwelijks rust. In 1852 verschijnt zijn eerste boek: "Blumen am Weg" met eigen geichten en eigen knipsels. Hij heeft zestien boeken geïllustreer

Uit "Deutsche Schatten-und Scherenbilder" van Prof. M. Knapp
 Plaat.....

Justinus Kerner (1786 - 1862) de bekende dichter van het "Wanderlied":

"Wohlauf noch getrunken
 Den funkelnden Wein! etc.

waaronder enige van hem zelf. Ten slotte overtrof hij zijn leermeester en vriend W. Müller, terwijl hij de leermeester werd van PAUL KONEWKA, die hem misschien overtrof. Het werk van Frölich, dat vooral in Engeland veel waardering heeft ondervonden, is minderen zoetelijk dan dat van Konewka. Frölich stierf in 1898.

MORITZ VON SCHWIND.

Tot hetzelfde tijdperk behoort MORITZ VON SCHWIND, geboren 1804 te Weenen, overleden 1871. Hij was een knap schilder van het romantische genre, werkte vooral in München en Karlsruhe. Van 1853 af hield hij zich vrijwel alleen bezig met het tekenen en knippen van fresco's. Zijn spelende kinderen zijn beoorlijk en gracieus. "Der Teufel und die Katze" is een satire op de tot schandelen leidende verhouding van Koning Lodewijk van Beieren en de Spaanse danseres Lola Montez (1847). In zijn "Zukunftsmusik" ziet men grote en kleine katten over notenbalken klauteren. Zijn knipwerk is moderner dan zijn schilderwerk. Het knipwerk is geestig, sarcastisch en getuigt van een levendige fantasie. Moritz von Schwind was een veelzijdig begaafd kunstenaar.

FRANS VON POCCHI.

Graaf Frans von Pocci, bijgenaamd de "poppengraaf", omdat hij zo'n grote liefhebber was van het POPPENSPEL en het SCHIMMENTHEATER, is in 1807 geboren en overleden in 1876. Hij was een jolig heer, maar zeer artistiek aangelegd. Hij schreef meer dan veertig stukken voor het schimmentheater. Als Münchener aristocraat, van Italiaanse afkomst, hoveling aan het Hof van Maximiliaan II, knipte hij van alles, jagers, honden, dansende boeren, zelfs zijn eigen begrafenis, die hij zich op zo'n comische manier voorstelde, dat men hartelijk moet lachen wanneer men het knipsel ziet afgebeeld. Om een goede compositie bekommerde hij zich niet. Hij zette alles op een rijtje. Hij illustreerde zijn eigen werk. In het tijdschrift "Ranzen" ("Bücher für die Jugend") heeft de uitgever H. Terbrügge in deel 1, 5 en 6 alle bekende gedichten van hem met de silhouetten, opnieuw uitgegeven (Düssel-Verlag Düsseldorf), "Deutsche Schotten- und Scherenbilder", 14, 71).

KARL AUGUST ENSE VON VARNHAGEN.

K.A. Ense von Varnhagen was een bekend diplomaat, maar tevens een kundig knipper. Geboren in 1785 te Düsseldorf, vestigde hij zich in 1819 metterwoon te Berlijn, waar hij vele diplomatieke zendingen vervulde. Hij en zijn geestrijke en knappe vrouw, ^{Rachel Levin} waren daar het middelpunt van een letterkundige kring. Hij maakte middelmatige gedichten, maar schreef goede novellen. Ook was hij een goed biografist. Zijn dagboeken geven een goede blik op het leven ~~van~~ in het begin der 19-de eeuw. Hij had een sombere blik op het leven. Gewoonlijk illustreerde hij zijn werk zelf op uitstekende wijze.

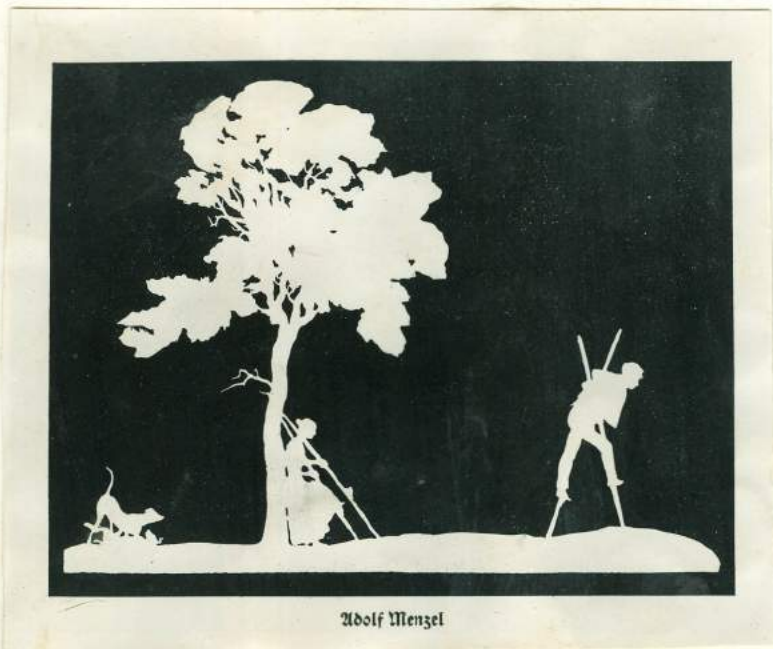
ADOLF FRIEDRICH ERDMANN MENZEL

Van hem is veel bekend, wij kunnen dus kort zijn. Hij was een genieel schilder

Plaat

Wilhelm Müller, Dusseldorf. Eigendom van E. J. Huizenga-Onnekes
Ten Boer (Gron.).

Plaat

ADOLF FRIEDRICH ERDMANN MENZEL. Vgl. National Galerie, Berlin.
(Deutsche Schatten- und Scherenbilder, 67.)

(1815-1905). Vooral zijn historiestukken trokken de aandacht, maar dat hij een uitnemend knipper was, is slechts een weinigen bekend. Zijn werk is precies, vol stemming en altijd boeiend.

Geboren 1888 in Mainz

EMIL PREETORIUS.

De naam van Dr. Jur. E. Preetorius mag in dit boek niet worden vergeten, want hij was het vooral, die opnieuw de stoot gaf aan de moderne boekenillustratie door silhouetten. *Hij was* een knep tevens en knipper, verzorgde Chrimisso; Peter Schlemil (Hyperion-Verlag, 1906), Tillier, "Mein Onkel Benjamin" (Hyperion-Verlag, 1908), Le Sage; Der himmelnde Teufel" (Georg Müller-Verlag, 1910), Jean Paul, "Luftschiffer Giannozzo" (Insel-Verlag, 1911), Daudet, "Tartarin" (Gerber-Verlag, 1912) (Deutsche Schatten-und Scherenbilder", 125).

Hij tevens zijn silhouetten eerst, maar de schaar gaf er de fijne "touch" aan.

p.
Prof. Martin Knapp noemt nog verscheiden goede knippers en knipsters, b.v. OTTO HUPP uit Schleiszheim, die prachtig ornamentaal werk levert, modern en toch naar oude traditie, FRITZ SCHULZE (1838-1914), OTTO WIEDEMANN uit Berlijn, ~~G.A. FRIEDRICHSON uit Dachau~~. WILHELM GROSZ uit Grünwald en zeer bekend geworden is FRAU VON GENLIS, een bekend pedagoog, romenschrijfster en een beroemd knipster. WILHELM BOYSTEIN noemde ik reeds met "CAPTAIN OAKLY".

ANNY KEMPFPE.

Op de tentoonstelling van knipwerken, gehouden in het begin dezer eeuw *Aurich, te* was ook werk van Anny Kempffe. Ik zag equerellen van haar van de stad Aurich, maar haar knipwerk bekoorde me meer. Ik zag van haar enige knipsels van haar bij "Frau" Lore Boettcher en herinner me een oud echtpaar, gezeten aan weerskanten van de tafel, beide in entieve kledij, zij met een eigenoordige muts op. Ik schatte deze Oud-Oostfriesse klederdracht op omstreeks 1860. Het waren "Gerichtsrat" Schnedermann en zijne vrouw. Een petekind, ook Anny Kempffe geheten, schilderde en knipte ook. Zij is na 1880 geboren en stierf in 1947 aan kanker.

Er volgen nu enkele knippers en knipsters, die door Prof. Martin Knapp en ook door enkele Engelse schrijvers genoemd worden.

ELISABETH MÜLLER-HEINTZE.

E. Müller-Heintze is geboren in 1866 te Bornholm in Holstein. Ze illustreerde op voortreffelijke wijze enkele sprookjesboeken. Ook werkte ze op bestelling, maakte geboorte-, huwelijks- en overlijdensknipsels. Ook knipte ze aardige "Zwartjes" voor menu's, uitnodigingen voor partijen, annonces enz.. Dit gebruik komt ook de laatste jaren weer in de mode, maar de meeste zijn getekend, gedrukt, of geschilderd.

K.W. DIEFENBACH,

Diefenbach is geboren in 1851. Hij stierf in 1914 op het eiland Copri. Hij is vooral beroemd geworden door zijn gevoelige fantasietjes en decoratieve frie-

zen voor luxeuse kindertemmers..In zijn figuren zit actie en rythmisch bewegen.Een leerling van hem was:

HUGO HÜPPENER.

Hij is ook in ons land bekend geworden onder de naam "Fides" en heeft bijzonder mooi werk geleverd dat enigszins doet denken aan het werk van de Engelsen HUBERT LESLIE, soms onwettelijk, maar toch ook weer wettelijk genoeg om aantrekkelijk te zijn (Uitgave B.G.Teubner, Leipzig).

ERNST MORITZ ENGERT.

E.M.Engert is in 1892 geboren te Yokohama in Japan.Hij knipte bij voorkeur silhouetten, maar maakte ook houtsneden.Zijn werk is meer gestileerd dan dat van Diefenbach.Hij geeft het rythme door felle lijnen.Hij gebruikte hoofdzakelijk zwart, maar ook wel gekleurd papier.Werk van hem is in 1914 uitgegeven te München.

WILHELM REPSHOLD.

W.Reepshold is in 1885 geboren te Hamburg, maar was later beeldhouwer en illustrator te Berlijn.Hij werkte veel voor tijdschriften, illustreerde de sprookjes van Andersen en ook "Tijl Uilenspiegel heeft hij geïllustreerd.Dit zijn onderwerpen die zich uitstekend lenen voor de knipkunst.Ook in het buitenland, vooral in Engeland is hij bekend geworden, evenals de knipper MESSERSCHMIDT, die in dezelfde tijd leefde.Buitengewoon geestig zijn zijn tonneeltjes van het ~~platteland~~Beierse platteland.Het eenvoudige, naïve kwam vooral in kinderboeken tot zijn recht.

GERTRUD STAMM-HAGEMANN.

Zij was knipster en beeldhouwster.Deze twee geven geen dikwijls samen.In 1890 geboren te Iserlohn, woonde ze later te Gözingen in Baden.Ze illustreerde de fabels van La Fontaine, maar gaf ook een map met knipsels uit.

JOHANNA BECKMANN.

Johanna Beckmann, geboren in 1868, was lang werkzaam op een porceleinfabriek in Berlijn.Als kind begon ze reeds te knippen en vanaf 1905 illustreerde ze boeken en tijdschriftartikelen.

OTTO WIEDEMANN.

Van O.Wiedemann, kunstschilder, geboren 1869 te Greifswald, zag ik fraaie knipsels in "De Heim", "Über Land und Meer", en in "Vellhagen und Klösings Monatsheft."

HEINRICH WOLFF.

H.Wolff, professor aan de Kunstacademie te Königsbergen, werd 1875 geboren te Nimtsch in Silezië.Hij was een groot liefhebber van de knipkunst en schreef er over in "Zeitschrift für bildende Kunst" e.a..Zelf maakte hij decoratieve silhouetten, b.v.in het "Kaisersbron", een bekend café in Königsbergen.Hier werkte hij samen met een begeerde leerlinge van hem.

MARIA LÄHRS.

Maria Lährens, de leerlinge van Professor Wolff is in 1879 geboren te Königsbergen.Ze illustreerde o.m.Berse sprookjes (Zie over haar "Die Woche, 1929, 42).

ELISABETH WOLFF-ZIMMERMANN.

Een uitstekend knipster was ook de vrouw van Professor Wolff. Ze is geboren 1876 in Posen, schreef veel over de knipkunst in tijdschriften en was het middelpunt van een kunstzinnige kring in Königsbergen, waartoe ook HERMANN WIRTH behoorde.

HERMANN WIRTH.

H. Wirth is in 1877 te Labrador geboren, was later leraar aan de Kunstacademie te Königsbergen, waar hij naam maakte als knipper en schilder.

GUSTAV ADOLF FRIEDRICHSON.

G. A. Friedrichson is geboren te Hamburg in 1883, woonde later te Dachau bij München. Hij sneed en knipte vooral wapens, versierde de schouwburg te Heilbron met friezen. Gewoonlijk zijn zijn knipsels wit of zwart, met gekleurde achtergrond.

CHARLOTTE NICKLASZ.

Lotte Nicklasz is in 1892 geboren te Königsbergen, volgde daar een cursus aan de Kunstacademie, maar knipte reeds als kind. Men zag haar werk op vele tentoonstellingen. Ook schreef ze in verschillende tijdschriften over de knipkunst en illustreerde deze met eigen werk. Haar religieuze knipsels liggen mij minder goed dan die van de Poolse knipster Gertrud Januszewsky, maar haar illustratiewerk vind ik eerste klas. Zij knipte o.m. silhouetten voor het boek "Trotz Tod und Tränen" van Max Jungnickel (München 1915. Zie Deutsche Schatten- und Scherensbilder, 101).

ERNST PENZOLDT.

E. Penzoldt is in 1892 geboren te Erlangen en werkte later als beeldhouwer te Cassel. Hij knipte van stevig zwart papier, zonder voortekening, allerlei humoristische tonnetjes. De 20-ste eeuw is er een van grote verscheidenheid. Van een eigenlijke stijl in de knipkunst, ook van traditie, is er b.v. in Duitsland en Engeland weinig meer te bespeuren. Nederland maakt hier wel ^{een} enige uitzondering op. Wanneer we b.v. het ~~zwaar~~ ~~zwarte~~ Duits ~~werk~~ voor ons hebben, dan ~~is~~ ~~het~~ ~~werk~~ zeer knap is, dan moeten we erkennen dat er wel iets van de traditionele knipkunst, zoals die door de Sileziër J. A. Eckert, de Berlijner Karl Frölich en Paul Konewka, verloren is gegaan. In het laatste der 19-de eeuw zijn er weer enkele knippers en knipsters, wier werk minder zwaar, maar luchtiger en fijner is en naar mijne mening is dit werk natuurlijker, humoristischer. Ook in Nederland voltrekt zich dan een verandering, die in de loop der 20-ste eeuw tot uiting komt. Een goed knipper van dit genre is b.v.:

HERMANN PIEPENBRINK.

H. Piepenbrink stamt uit Brunswijk en de neiging tot de knipkunst openbaarde zich bij hem al heel vroeg. Hij was als jongen veel ziek. Zijn moeder zat aan zijn bed en knipte voor hem uit papier allerlei mensen en dieren, want moeder kon het ook. Hij wilde dit nadoen, kreeg papier en een schaar en al heel gauw had hij de greep te pakken, maar hij zag er slechts een aardige liefhebberij in. Het leven vorderde ook geheel iets anders van hem. De oorlog kwam en hij werd opge-

roepen. In zijn vrije tijd zocht hij naar afleiding. Hij las veel en kwam er toe d/e gedichten ~~te illustreren~~ die hem troffen, te illustreren. Een vriend van hem was kunstschilder. Deze bracht hem de nodige techniek bij en gaf hem allerlei vingerwijzingen. Deze opende hem ook het ware **WEZEN VAN DE KNIPKUNST**. De begaafdheid was er wel, maar juist omdat kleur en perspectief ontbreken, is ze zo moeilijk. Een goede tekening is nog lang niet altijd een goed voorbeeld voor een knipwerk, want alles in het zwart tesamen getrokken, maakt het gemakkelijk tot iets loms, iets onvormelijks. Met eenvoudige middelen moet men een hoogtepunt bereiken. Het lijkt zo gemakkelijk, maar het is moeilijk. Door oefening en door aangeboren begaafdheid, moet de knipper ~~zich dit zien te verwerven~~ zich dit zien te verwerven. Piepenbrink is expressionist, maar hij heeft de goede lijn, het verfijnde gevoel voor de teerste golvingen. Zijn werk won nog een betekenis toen hij ouder werd en zich wierp op het ernstige en godsdienstige. Zijn werk vergeestelijkt zich meer en meer en werd geschikt voor religieuze en mystieke tijdschriften. Men kan hem dus op tweeërlei wijze beoordelen in het geestige en in het vergeestelijke. De een zal zich tot het eerste de ander tot het tweede soort werk aangetrokken gevoelen. Mij trekt het geestige, ~~dat~~ toch ook weer niet de geestelijkheid behoeft te ontberen, zoals bijgaande plaat ons doet zien. In verschillende tijdschriften, ook in Engelse is over Piepenbrink en zijn werk geschreven. Ik herinner mij een artikel ^{over hem en zijn werk} van Ernst Warburg: "Ein Bündel Scherenschnitte von heute, gestern, morgen und übermorgen!" (Plaat...).

CARL FIRKLASS.

Over het algemeen valt een knipwerk het meest in de smaak, wanneer men zich houdt aan realistische onderwerpen, uit het dagelijkse leven. Carl Firklasz is vooral de knipper van het idyllisch-^{humoristische b.v.} ~~humoristische~~ straat-scène, een groep spelende kinderen, een weide met dieren, een scène in een tuin knipt, dan wordt het gewoonlijk iets bijzonders (Plaat.....).

De boer en de boerin zijn zó verdiept in hun gewets, dat de spreekw op de dakgoot er vergeefs tegenin schreeuwt. ^{Geestig} ~~Geestig~~ vind ik ook de samenkomst van een verliefd paartje in de meneschijn bij de bron dat zich evenmin laat storen door het jubelend gezang van de nachtegaal, of de dominee en de meester, die elkaar ontmoeten op de weg en zó verdiept zijn in hun gesprek, dat ze de zingende merel niet horen, noch het ontluikende voorjaarsgroen opmerken. Ook de kinderfiguurtje zijn uitstevend weergegeven, ^{billigen} ~~iets minder zoetelijk dan~~ ^{die} van Gertrud Januzewsky.

HILDEGARD VON BAYER-MERKEL, ge boren 1882 te Rostock, later wonende te München, heeft in 1912 een tentoonstelling van haar werk gehouden te Berlijn, waar vooral haar bloemen en planten sterk de aandacht trokken. Haar werk herinnert mij sterk een dat van ^u TEN BROEKSTRA uit Groningen, die nu min of meer exotische bloemen en planten knipt in Australië.

Ook Prins FREDERIK LEOPOLD VAN PRUISSEN, geboren 1895, was een uitstekend knipper. ~~We kunnen ze niet alle uitvoerig bespreken.~~

HERMANN PIEPENBRINK, "Von einem, der auszog, das Gruseln zu lernen", Ploet...

CARL FIRZLASZ, Dorpskletspraet
Ploet.....

Noodgeld, 1921. Eigendom W. Tj. Lever,
Muntendam, Ploet.....

Toverwoud van Hilla
Oszwald, geknipt op
16-jarige leeftijd.
Pleat.....

Hilla Oszwald:

Steier im Walde

Charlotte Reiniger.
Pleat.....

Dodendans van
Elisabeth Schmitz.
Pleat....

HILLA OSWALD.

Hilla Oswald is een knipster van deze eeuw. Ze is een dochter van de bekende Landschaps schilder Fritz Oswald. Ze knipte reeds toen ze nog een kind was en Pleat..... is de afbeelding van een knipsel, dat ze maakte toen ze zestien jaar was. Het getuigt van een levendige fantasie en een uitstekend compositie-talent dat een geheel eigen karakter verreeft. Dit persoonlijke komt in haar later teken- en etswerk, waar ze zich tegenwoordig meer op toelegt, tot uiting. De ruiter lijkt wel in een toverwoud verdwaald te zijn tussen een exotische fauna. Haar werk doet iets denken aan het werk van mijn kleindochter ^{Leony} J.A. Huizen ga (zie Pleat.....).

CHARLOTTE REINIGER.

We zeiden reeds dat de 19-de eeuw zich kenmerkte door een grote verscheidenheid. In sterkere mate zou men dit misschien kunnen zeggen van de 20-ste eeuw. De wereld verandert steeds. Van de eenvoudige VOLKSPRENT, is men gekomen tot allerlei fantastische vormen, maar het verwonderlijkste is misschien nog wel dat het oude SCHIMMENTHEATER is opgegaan in de MODERNE FILMSTUDIO. FRANS TER GAST zegt dat de SCHADUWFILM een toekomstmogelijkheid biedt, ook voor de Nederlandse filmindustrie. Hij kan zich het leven er niet meer zonder voorstellen.

LOTTE REINIGER is op dit gebied een van de allerbesten. Haar eerste succès behaalde ze in 1926 te Berlijn en Parijs met "De avonturen van Prins Achmed". Ze kwam over de toneelspeelkunst, de kunstnijverheid, de teken- en schilderkunst tot de KNIPKUNST. Haar sprookjesachtige knipsels maakten el spoedig opgang voor de film. Ook illustreerde ze boeken. Ze munt vooral uit in het knippen van SILHOUETTEN. Haar werk ligt in de periode van de stomme naar de geluidsfilm. Haar laatste stomme film was "De avonturen van Dr. Dolittle" naar het boek van Hugh Lofley.. Ze vermijdt alles wat niet essentieel is. Ze maakte in dansgroepen, waar de figuren elkaar gedeeltelijk dekken, er één donker en één wit. Ze legt de nadruk geheel op de eerste impressie om beweging en karakter weer te geven. Ook zij schetst, zoals enkele anderen, de figuren eerst in krijt of houtskool, om fouten in de afmetingen te voorkomen, maar het rythme van lijn en uitdrukking, ontstaat door het knippen zelf. Ze knipt haar silhouetten met een gewoon negelscheertje uit zwart papier. Haar beweegbare silhouten knipt ~~knijpt~~ voor de film, knipt ze van zwart carton. Later begon ze de leden meten te knippen, die dan met ijzerdraad vastgemaakt werden. Dergelijke films worden gefotografeerd met een camera, naar beneden gericht, op een glazen tafel. Om het aantal knipsels te verminderen maakte men de leden bewegelijk, zodat men ze in verschillende standen kon fotograferen. Later knipte ze de figuren uit dunne metalen platen, omdat die door de meerdere zwaarte beter op de fotografeertafel bleven liggen. Ook gebruikte ze soms voor een groter tafereel, doorzichtig papier, dat op de achtergrond gelegd werd, om meer diepte en verschil van toon te krijgen. Van afkomst Zuid-Duitse, werkte

*Dodendans van Elisabeth Schmitz.
op ware grootte.*

werkte ze vooral in Londen, waar vele films van haar vertoond zijn. Ze is een van de meeste begroefde knipsters van onze tijd.

ELISABETH SCHMITZ.

Elisabeth Schmitz is wel een zéér modern knipster. Ze heeft een Nederlandse moeder en een Duitse vader en woont te Witten aan de Ruhr. Daarom rekenen we haar bij de Duitse knipsters.

Toen ik kennis nam van haar werk, was ik verrast. WAREN DIT KNIPSELS? Het geleken houtsneden. Origineel waren ze zeer zwaar, maar het verwonderde me niet, toen ze me later schreef, dat ze op de houtsnede was overgegaan. Ook schildert ze olieverf. Ze schreef me dat de tijden er niet naar waren, om zich op het vlotte, gevleugelde, romantische knipsel toe te leggen. M. f. weerspreekt haar knipwerk deze bewering. Misschien ligt het genre van haar knipwerk niet iedereen, maar wanneer er knipwerk in deze tijden gerechtvaardigd is, dan is het trouwens wel dit werk, dat geheel afwijkt van welk knipwerk ook. Het is iets zó aperts, dat het moeilijk is er iets over te zeggen.

In deze knipsels weerspiegelt zich m. i. de tijdgeest. Ze zijn waar, haast te waar. De DODENDANS (zie Plaat...) IS EEN DANS NAAR DE ONDERGANG. En toch moet men een groot talent bezitten, om zoiets te kunnen knippen. Ook moet er een geweldige oefening aan vooraf zijn gegaan. Slechts een kunstneresse kan met zulke simpele middelen, een stuk wit en zwart papier en een schaar, zulk een effect bereiken. Hier is met absolute zwaarheid en kennis geknipt. Knipsels zoals die van ELISABETH SCHMITZ leren ons dat WARE KUNST, de waarde in ZICH ZELF bezit, net gelijk van welk middel men zich ook bedient. Ze leert ons mensen zien op een zeer bijzondere wijze, niet eens mensen van grote schoonheid, in een bepaalde houding, met EEN ZEKER DOEL. Deze mensen hebben ons iets te zeggen. Uit de figuren spreekt een innerlijke bewogenheid, een levende ziel, en de uitdrukking der gezichten is daarmee in overeenstemming. Alles spreekt daaruit, haat, jaloerie, hertstocht, overgave, hebzucht, toorn, moeheid, vreugde. Kortom, iedere menselijke handoening is in haar figuren uitgebeeld met een paar schaduwreflexen en dat wel zo merkant mogelijk. In haar DODENDANS schijnt het of zelfs de beenderen leven gebreken hebben. Het is mogelijk dat niet ieder dit in haar knipsels ziet, maar dit zegt m. i. niets tegen haar werk. Elisabeth Schmitz, stout en vermetel, leert ons de mens zien, door haar ogen in het krachtspel der ledematen en in de uitdrukking zijner ziel. Niet slechts het rein lichamelijke, maar ebenzeer het sterk bewogen innerlijk leven. Het is het werk van een eersterangs kunstneresse (Hellweg, "Hellweg", III, 51, 19 Dec. 1923).

Plaat..... Knipprent uit het Museum Straalsund(D.).Anno 1700.
Foto Ned.Openluchtmuseum te Arnhem.

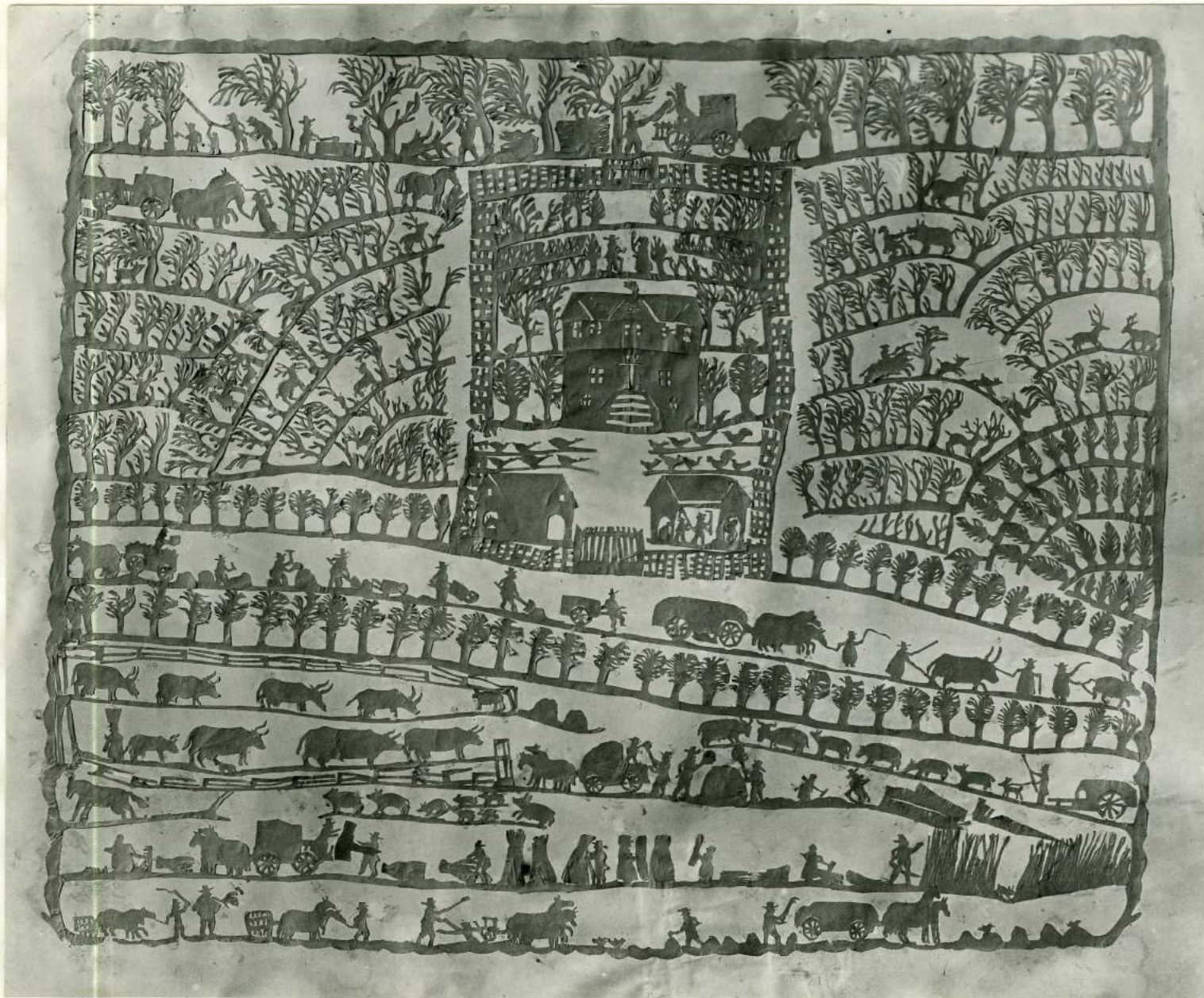
Vele Duitse knippers en knipsters hebben ook in ons land de knipkunst als beroep uitgeoefend. FREUD uit Hamburg werkte vooral in het Noorden en in het Oosten van ons land, maar werkte ook op tentoonstellingen, zoals de "Entoä" in 1911 te Amsterdam, de "Elte" in 1919. Hij gaf demonstraties van KNIP- en goochelkunst, maar leverde goed werk. Het merkwuurdigste was, dat hij knipte met een schaar en papier boven zijn hoofd, niet enkel silhouetten, maar ook ander knipwerk. Hij verkocht ingelijste knipsels, waarvan hij de ontwerper was. Ze zijn over de gehele wereld verspreid.

BASELOWSKY kwam uit Keulen. Hij was een Poolse Jood, woonde van 1919 tot 1940 maar verdween toen spoorloos. Hij was een begaafd silhouettist, maar werkte niet vlug. In het zomerseizoen werkte hij gewoonlijk op het Scheveningse strand. Zijn vrouw maakte sierlijk filigrainwerk, dat ze verkocht.

In Schoonhoven trof ik enige jaren geleden een Duitser, die silhouetten knipte. Terwijl hij bezig was in een café, maakte zijn vrouw muziek op bier- en wijnglazen.

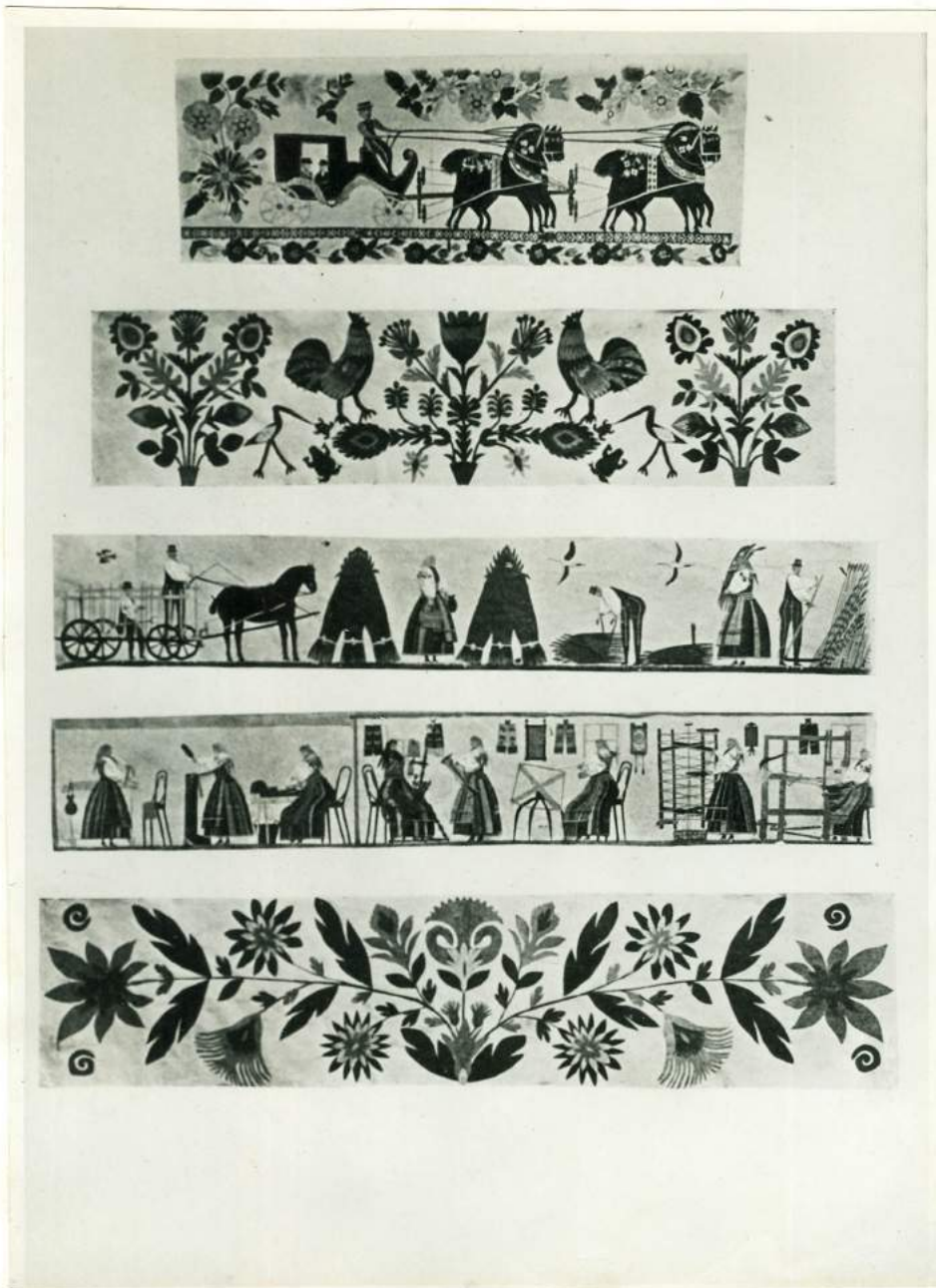
In 1928 en waarschijnlijk nog later werkte in Nederland een Oostenrijker, naar men zei, van hoge adel, maar door de oorlog aan lager wal geraakt. Hij werkte speciaal op tentoonstellingen en had de hele wereld bereisd. Zijn vrouw plakte de silhouetten op.

Omstreeks 1932 werkte in Amsterdam, een jonge Duitser, KAHLERT genaamd en op de "Nenyto" te Rotterdam stond een zekere KRÜGER, die de eer genoot het portret van Prins Hendrik te mogen knippen. Later werkte hij in het Raygebouw te Amsterdam. Ik heb ook hier natuurlijk slechts een greep kunnen doen.

Plaat . . . Eiderstedt (Schleswig), dat in een lange ty", achter elkaar
het boerenleven voorstelt. (Foto, geschenk van Dr. Schlee, directeur van het
„Landesmuseum „Schleswig - Holstein“).

Eiderstedt ligt nog in Duitsland

Plaat....Papierknipsels von Lowicz en Siedlce (Russisch-Polen), met veel
ronde figuren, in tweeën of vieren gevouwen geknipt. Vermoedelijk uit omstreeks
1790 of eerste helft 19-de eeuw.

In Sleeswijk-Holstein (zie Ploet....) kent men bijna alleen VOLVSKUNDIGE KNIPSELS, zoals felicitatiebrieven, bij geboorte en huwelijk, dubbel of meerdere keren gevouwen geknipt. De laatste hebben vaak een ster of rosetvorm evenals de POOLSE KNIPSELS. Men noemt ze "Bindebrieven" en ze dateren meest uit de 18-de of begin 19-de eeuw. In die streken, evenals in Oostduitsland, is over de knipkunst vrijwel nooit iets gepubliceerd.

Over de Poolse Knipkunst is enige jaren geleden een aardig boekje verschenen van de vereniging "Nederland-Polen" (J.W. Brouwersplein 7, Amsterdam). Deze knipsels zijn zeer decoratief, dienen ~~ook~~^{meest} voor versiering van het huis. De moeder, die het van grootmoeder heeft geleerd, leert het weer aan haar kind. De gewoonte om twee maal in het jaar, bij een grote schoonmaak, papierknipsels te maken, kende men in Groningen, Drenthe en misschien elders ook. Op deze wijze bleven de traditionele motieven bewaard. Vele van deze knipsels doen denken aan oude weef- en borduurpatronen. Sommige zijn zeer kunstzinnig, andere onbeholpen en primitief. Men gebruikte gewoonlijk glad gekleurd papier, in Groningen zowel als in Polen, maar men kent in Polen vooral de veelkleurige knipsels en dan vervult de kleurencombinatie de belangrijkste rol. Men knipt graag hanen en pauwen, maar vaak zuiver fantastisch. Door geheel Polen wordt nog geknipt, maar het meest in het midden en in het Oosten. Chronologisch behoren de ronde knipsels tot de nieuwste. Karakteristiek voor sommige streken zijn ook repen papier, twee zulke repen onderling verbonden en volkomen gelijk aan elkaar, vormen een versiering, die soms horizontaal, maar gewoonlijk verticaal worden opgehangen. Op de linten met franje aan het uiteinde bevinden zich gestyleerde bloemen, gewoonlijk in fraaie uitgezochte kleuren. Ze getuigen van een fijn kunstgevoel.

De oudste vorm van gekleurde papierknipsels, zijn in Oost-Duitsland en ook in Polen, die, waarop het beerenleven worden voorgesteld. Zie b.v. de kostelijke prent uit Eiderstedt (Dld.), maar ook Ploet.....

Tegenwoordig is het papierknipsel in Polen niet enkel meer een versiering der huizen, maar door zijn artistieke waarde heeft het een nieuwe functie in de maatschappij gekregen. Het versierd heden reeds vele clubgebouwen, cultuurhuizen en woningen in de steden. Knipsels worden in steeds ruimere mate verwacht. Het is een kunst die gesteund ^{ver} dient te worden, maar die niet kunstmatig in het leven behoeft gehouden te worden, maar die altijd op het meest onverwachte ogenblik weer opbloeit. Het materiaal is goedkoop en de mogelijkheden zijn onbepaald. Elk land, elk volk, elk volk, elke eeuw en elk karakter VAN ZICH IN DE KNIPKUNST OP EIGEN WIJZE UITEN.

E. J. Huizinga - Onnekes

Duitsland.

Noten.

Noot.. En-vele bronnen betreffende Goethe-Lovater.

Goethe-Lovater, "Briefe und Tagebücher", Uitg. H. Funck, Weimar, 1901.

Goethes aandeel aan Lovaters "Physiognomische Fragmenten", Eduard v. d. Hellen, Frankfurt 1888.

Der junge Goethe", Max Morris, Leipzig 1911.

Heel goed zijn twee artikelen van Hermann Bräuning, "Goethe-Handbuch, Stuttgart 1918.

Noot. Cryne Claesen O(h)ling. De stamvader van dezelfde naam vluchtte in 1628 met zijn familie, wegens geloofsvervolgingen, naar Oostfriesland. Hij woonde op de wierde Oling bij Appingedam, maar vestigde zich te Loquart (De afstamming is te vinden in het "Deutsche Geschlechterbuch, Ostfriesland, III, blz. 245-328). Vele familieleden en afstammelingen woonden in Groningen en in Friesland. Hij was gehuwd met Elske Peters Pennenborg (20-3-1743). Het echtpaar heeft zeven kinderen gehad. Het jongste kind Klaas Cryns Ohling, geh. 4-11-1787 met Reng Warendorp, was zilversmid te Leens. Zij was een dochter van Ds. Henricus Warendorp, Predikant te Leens en Rientje Nieuwolt.

Noot.... Eduard Mörike (1804-1875), Duits dichter. Beroemd van hem is ^{o.a.} het gedicht "Der Zauberleuchtturm!"

Duitsland, Knippers en Knipsters, namen van personen en plaatsen.

Johanne von Schopenhauer

Dentzig.

x Adèle von Schopenhauer

München.

Leo Grünstein.

Leipzig

H.T. Kroeber.

Frankfurt (a.M.).

x J.W. von Goethe.

Weimar

Marianne von Willemer

Stralsund (Dld).

Friedrich von Schiller.

Rostock

Charlotte von Stein.

Bückerburg

Prof. L.J.F. Höpner

Greifswald.

Levater.

Weimar.

x/1 xxxxxxxx P.E.V. Konewka

Göttingen

Prof. Dr. J. Trojan

Aurich.

111 Prof. Dr. M. Knapp

Emden.

Bourst E. Kühn

Scheemda.

Goethe

Weener

Shakespeare

Scheemda

x Adèle von Schopenhauer

Oling bij Appingedam.

Johanne von Schopenhauer.

Upleward

H.T. Kroeber.

München.

x Therese Huber-Heyne.

Stuttgart

Johann Georg Forster.

Rotterdam

x Cryne Claassen Ohling - H. Pelizaens - Michael Kellner.

Weimar

Dr. Gerhard D. Ohling

E.J. Huizenga-Onnekes.

Weiblingen

E. Berghoorn

Stuttgart

Mw. M.M.C. ter Haseborg

Rome.

Focto ter Haseborg

Larrelt

Bebenhausen

G.M. Kellner

Hinnerk Jensen Ohling

Gotha.

Christiane Luise Duttonhofer-Hummel.

~~Kremer~~ - Ministeriaal "Kremer"

Toos Viervens-Commerel.

Goethe

C.F. Duttonhofer ~~Friedrich von Matthison~~

Friedrich von Matthison

G.E. Pozzourek

Prof. D. Martin Knapp

2.2. Mégron.

F.C.X. Stercke.

Hertogin Charlotte von Gotha.

August und Friedrich von Gotha

Ernst von Gotha

2

Op dezelfde bladzijde. Duitsland

- + Anna Amalia von Sachsen Weimar
- + Luise von Sachsen Weimar
- + George Friedrich Ayrer
- Leo Grünstein
- + Johann Heinrich Merck
- Hans Knutsen
- + Wilhelm Christiaan Dietrich Meyer
- Paul Zimmermann
- + J.A. Leisewitz
- Kroeber
- Barones Schöneich Ohlendorff
-
- + Philipp Otto Runge
- A. Dunc'er
- + Emma Eggel
- Mevr. S. Rapp
- + Bettine von Arnheim-Brentano
- + Luise Wolther-von Breitschwert.
-
- Johann Trojan
- + Jacob von Döhren
- + Bernstorff.
- + Unger
- + Wendt
- + Friedrich Anthing
- Prof. Schüddelpopf.
- + Philipp Otto Runge.
- + Paul Konewka
- Goethe
- + W. Tj. Lever
- + Johann August Eckert
- + F. X. Geiger
- + Dr. Otto Böler. *Böhler.*
- + G. Imlauer
- + Andreas Leonard Möglich
- + Ernst Valentini
- + Bernard Rode
- + G. J. Burmeister
- + Johann Gottlieb Solbrig
- + Johann Adolf Opitz
- + Bettina von Arnim-Brentano
- + Clemens Brentano.

- Schönburg.
- Wienheim
- Weimar
- Pyrmont
- Göttingen
- Weimar
- Hamburg
- Tübingen
- Stuttgart.
-
- Göttingen
- Hamburg
- Hannover
- ~~Köln~~ Berlijn
- Wendt Halle
- Wolgast
- Hamburg
- Groningen
- Stuttgart
- Gunnersdorf
- Hirschberg
-
- Weenen
- Neurenberg
- Detmold
- Berlijn
- Dresden
- Frankfurt (o.M.).
- Berlijn
- Tübingen
- Ulm
- Stuttgart

Goethe
 Luise Wolther-von Breitschwert
 K.F. Kielmeyer
 Mörike
Ernst

Duitsland.

Schiller museum

Eduard Mörike.

R.L.Mégron

Prof.Dr.M.Knopp.

Max von Boehn.

* Emma Eggel

+ Paul Konewka.

+ Charlotte Friederike Jäger

Justus Werner.

+ Wilhelm Müller.

+ Karl Frölich

+ Wilhelm Müller

+ Paul Konewka

+ Karl Frölich.

+ Moritz von Schwind

Koning Lodewijk von Beieren

Lola Montez

+ Frans von Pocci

Maximilien II

H.Ter brügge

+ Karl August Ense von Varnhagen

Rachel Levin

+ Adolf Friedrich Erdmann Menzel

+ Emil Freetorius, ~~D. Jur.~~

Prof.Dr.M.Knopp

+ Otto Hupp

+ Fritz Schulze

+ ~~Otto Wiedenmann~~

+ G.A.Friedrichson

+ Wilhelm Grosz

+ Frau von Genlis

+ Wilhelm Eckstein

+ H.Owly

+ Anny Kempffe

Lore Boettcher

* "Gerichtsrat Schnedermann" en vrouw.

+ Elisabeth Müller-Heintze

+ K.W.Diefenbach.

Marbach.

Stuttgart

Tübingen

Dusseldorf

Strehlsund

Weehen.

München

Karlsruhe

München

Düsseldorf

Berlijn

Meinz.

Schleiszheim

~~Berlijn~~

~~Berlijn~~

Grünewald

Aurich

Bornholm(Holstein)

Capri

✓ Hugo Höppener.
 ✓ Hubert Leslie
 B.G. Teubner
 ✓ Ernst Moritz Engert
 ✓ K.W. von Diefenbach
 ✓ Wilhelm Repshold
 † Gertrud Stamm-Hagemann
 ✓ † Johannes Beckmann
 † Otto Wiedemann
 † Heinrich Wolff
 † Marie Löhrs.
 † Elisabeth Wolff-Zimmermann
 † Hermann Wirth.
 † Gustav Adolf Friedrichson
 † Charlotte Nickless
 † Gertrud Januszewsky
 † Ernst Penzoldt
 † J.A. Ebert
 ✓ Carl Frölich
 † Paul Konewka
 † Hermann Piepenbrink

 H. Piepenbrink.
 Carl Pirzless.
 Gertrud Januszewsky.
 Hildegard von Boyer-Mertel
 Teun Broekstra
 Frederik Leopold von Pruisen

 Hille Oswald.
 Fritz Oswald
 Koosje Huizenga.
 Charlotte Reiniger
 Frens Ter Gest.
 Hugh Lofley

 Elisabeth Schmitz.

 Freud.
 Boselowsky
 Kehlert

Leipzig.
 Yokohama (Japan).
 München.
 Hamburg.
 Berlijn.
 Iserlohn
 Gözingen (Baden).
 Greifswald.
Koningsbergen.
 Posen
 Lebrador.
 Hamburg
 Dachsau
 Heilbron
 Koningsbergen
 München
 Erlangen
 Cassel
 Brunswijk

 Rostock.
 München
 Berlijn
 Groningen
 Australië.

 Berlijn
 Parijs

 Witten (r.d. Ruhr).

 Hamburg
 Amsterdam
 Keulen
 Schoonhoven
 Rotterdam

 Lowicz
 Siedlce